

شده می‌باشند یکی مشیرالملک است که وزیر مختار ایران در روسیه بود از حیث علم و تربیت بد نیست اگر بتواند تصرفی در کار پدرش بکند کاری از پیش خواهد رفت والا کار خراب‌تر خواهد شد یکی دیگر از پسرهایش مؤتمن‌الملک است که این جوان هم با علم و باتربیت است از این دو جوان که یکی بسن بیست و دوسه سال است و دیگری بسن بیست و نوزده امیدی هست چه هر دو در مدارس جدید تحصیل کرده‌اند.

امروز متحصنین تلگرافی بعلماء و مهاجرین مخبره کردند و بآنها رسانیدند که بدون اجراء مقاصد و اشاره ما مراجعت نکنید و فریب نخورید جوابی که رسید از اینقرار است .

تلگراف مهاجرین به متحصنین سفارت

بتوسط جناب شارژدفر انگلیس . بعوم علماء و تجار و کسبه متحصنین سفارت در جواب تلگراف شما اطلاع میدهم که آسوده خاطر باشید . ما فریب نمی‌خوریم آنچه شنیده‌اید و می‌شنوید دروغ و ساختگی است تا مقصود بعمل نیاید و تأمین از طرف سفارت انگلیس و اطمینان به من ندهند حرکت نخواهم کرد بجای خود آسوده بمانید بیش از این نمی‌گویم خواهش دارم این مطلب را فوراً به تجار و کسبه برسانید .

امضاء سید عبدالله

از قم خبر رسید که دولت با علماء اعلام در گفتگوی تلگرافی می‌باشد که مابعض از آن تلگرافات را در اینجا درج می‌نمائیم .

عضدالملک هم آقایان را مانع از رفتن بعقبات گردید و آنچه لازم بود تلگراف کرد معین حضور که از اجزاء انجمن مخفی بود و در سفارتخانه بود امروز رفت در مبارک آباد که بداند عزل عین‌الدوله بواقعی است و با دروغ و عبر واقع است پس از ورود بمبارک آباد دید که جز حاج مشیراشکر و امیرخان سردار برادرزاده عین‌الدوله و اعظام‌الممالک احدی اطرافش نیست پس از ملاقات عین‌الدوله رو کرد به معین حضور و گفت معین حضور برای چه آمدی این جا مگر نمیدانی من از کار افتاده‌ام . معین حضور گفت در زمان صدارت مرا تمام کردی و هستی مرا گرفتی آمده‌ام که دو کلمه نوشته بمن بدهی که من سندی در دست داشته باشم عین‌الدوله گفت من چیزی نمی‌نویسم دیگر از شر من خلاص شدید بروید نزد رئیس الوزراء و آنچه می‌خواهید از او بخواهید و بگیریید معین حضور گفت امیدوارم چنانکه مرا تمام کردی خداوند تو را تمام کند و من دیگر آرزویی ندارم و خداوند دعای مرا مستجاب کرد و مرا وامثال مرا از شر تو خلاص نمود .

اعظام‌الممالک گفت جناب معین حضور امروز آمدی که حضرت والارا شمانت کنی معین حضور گفت من آمده‌ام که اتمام حجت کنم که حضرت والا شاید منته و متذکر شود .

باری معین حضور یقین کرد که عین الدوله از صدارت خلع شده است و آنچه هم که لازم بود گفت و مراجعت نمود و خیر باشخاص متحصنین رسانید و مردم بطور یقین و حزم دانستند که از شر عین الدوله خلاص شدند .

روزی پنجشنبه یازدهم جمادی الاخری سنه ۱۲۲۴ هجری - در این روز بازارها و سراها بسته است مردم در سفارتخانه ازدحام کرده اند مفتاح الدوله پسر مفتاح الملك از طرف دولت حامل دستخطی گردید که برود بقم

مشهور است که سردار افخم مأمور است که از اتابك نگهداری کند تا حساب او را بخواهند . مشیرالدوله هنوز در صدارتش کاری نکرده است .

تلگرافی از مجلس کلات از طرف آقا میرزا آقای اصفهانی بعنوان جناب حاج میرزا یحیی دولت آبادی رسید باین مضمون :

دیدنی که خون ناحق پروانه شمع را چندان امان نداد که شب را سحر کند

حضور حضرت اشرف رئیس الوزراء آقای مشیرالدوله سلام میرسانم . مشارالیه تلگراف را بمشیرالدوله ارائه داد مشیرالدوله گفت از اعلیحضرت شاهنشاه استدعا میکنم که محبوسین را مرخص نمایند شهرت گرفته است که تلگراف کرده اند اشخاصیکه تبعید شده بودند مراجعت نمایند و سعیدالدوله و سعیدالسلطنه هم که تبعید و نفی از طهران شده اند معاودت کنند و هم نظام السلطان و معتمد خاقان که از تبعید شدگان بودند بوطن خود برگردند اگرچه معتمد خاقان در قم و نظام السلطان در مازندران حکومت و ریاست داشتند و باعلیحضرت مظفرالدین شاه خادم بودند ولی نسبت بعین الدوله نهایت عداوت را اظهار میکردند بخصوص نظام السلطان که در مجالس سری ، سرسری داشت چنانچه در شرح حالات ایشان خواهد آمد جناب حاج نظام الدوله و جناب مستشار الملك مأمور شدند که معجلاً روانه قم شوند و از آقایان نگهداری و پذیرائی کنند تا جناب عضد الملك که از طرف اعلیحضرت مأمور معاودت دادن آقایان می باشد حرکت کنند و وارد قم شوند . اول خبریکه از عزل عین الدوله با آقایان رسید بتوسط لسان الممالک رئیس تلگرافخانه قم بود ولی اول تلگرافیکه از طهران با آقایان رسید تلگراف آقا شیخ محمود ملای زرکننده بود که در شب جمعه دوازدهم مخابره کرد و مابعض از تلگرافات را که دست آوردیم متدرجاً درج می نمائیم .

تلگراف آقا شیخ محمود از طهران بقم

به آقایان مهاجرین

حضور مبارک حضرت آقای حاج میرزا سید محمد مجتهد و سایر حجج اسلامیه دامت برکاتهم - از سفارت روس اخبار رسید بملاحظه احترام آقایان و رعایت ملت شاهزاده انابیک خلع شد .

(شیخ محمود زنجانی ملای زرکننده)

تلگراف نظام الدوله با آقایان مهاجرین

حضور مبارک حضرت مستطاب ملاذالانام اسلامیان پناه آقاسید محمد مجتهد دامت برکاته - ینعام دیر روز بنده بعرض رسیده محض خدمت بشریعت مطهره آنچه لازمه دولتخواهی بود بعرض خاکبای جواهر آسای اعلی حضرت قدر قدرت شاهنشاهی ارواحنا فداه رسانیده از جانی که خاطر مهر مظاهر ملوکانه همیشه مصروف ترویج شرع مقدس و آسودگی مردم است نسبت باهالی مملکت و آقایان کمال مرحمت را مبذول فرمودند خود بنده عازم قم هستم بدون اینکه تا حال بزیارت حضرت عالی مشرف شده باشم قدویت و ارادت غایبانه خالصانه داشته‌ام باید حضرت تعالی توجه کاملی فرموده بنده را بدون شناسائی در قدویت خودتان مستدام دارید . (نظام الدوله)

روز جمعه ۱۲ جمادی الاخری ۱۳۲۴ - در این روز دکانین هموماً بسته است دم سفارتخانه تهیه چراغان شب مولود شاه رامی بینند وضع سفارتخانه امروز از هر روز منظم تر و جمعیت بیشتر می باشد امیرخان سردار متقبل شده است که باعین الدوله برود بمشهد مقدس یعنی در یکی از دهات خودش که در نزدیکی مشهد واقع است و موسوم بفریدان و تهیه حرکت را دیده که خیلی محترم حرکت کند . بقم هم تلگراف مخایره شده است و تلگرافات سابقه را که قدغن بود نرسانند امروز رسانیده‌اند که ما صورت بعضی را دست آورده و درج می‌نمائیم لکن یک تلگرافی از شعاع السلطنه پسر شاه مخایره شده است بعنوان آقاسید علاءالدین داماد آقای بهبهانی که صورتش از اینقرار است .

تلگراف شعاع السلطنه بقم

جناب مستطاب آقاسید علاءالدین تلگراف شما رسید از مندرجات آن عوض آنکه خوشوقت شوم ملول شدم نمی‌دانم ملتفت هستید و می‌دانید که خاتم انبیاء روگردان یا کمال افسوس نگاه بحالت حاله خود نموده کلمه ما اودی نبی مثل ما اوذیت را وقتی حکایت از دشمنان خود فرموده حالا به ذراوی خود خطاب فرموده و تکرار میفرماید این چه حالت است برای خرابی این دین و آئین شرع و این مشت مسلمان بچه اندازه حاضر هستید و چه خواهید گفت بجد مطهر مقدس خودتان . خواهید فرمود یا رسول الله بجهت حفظ و رعایت ظاهریه و حقوق دنیویه خارج شدیم و یک مشت جاهل را ول کردیم که هر نوع استبدال و خفت که ممکن بود باین شرع و باین آئین وارد آوردند دیدیم و شنیدیم که محمدی متوسل بمسیحی شد بجهت رعایت

حقوق خودمان راضی شدیم بلکه تحسین کردیم و تشجیع نمودیم خوب است عرض بکنید ای حجج اسلامیه اگر اسلام باشد شما حجت آن خواهید بود والا خارج حجت و دلیل لازم ندارند هنوز آنوقت نرسیده است که بر حسب تکلیف شرعی خود را مکلف دینیه بدانید که فوراً بر خواسته بیائید این مفاسد را بخواهید پیش از این راضی بختجالت رسول الله نشوید تشریف ببرید کربلا به بینید علماء اعلام آن زاویه مقدسه راضی خواهند بود که شما شهری را باین حالت بگذارید بیرون بروید تا اینجا عرض با آقایان بود حال بخود شما که سید علاء الدین هستید میگویم من تو را آدم وطن پرست میدانستم این چه بی غیرتی است که تحمل میکنی این ننگ را بکجا میبری که فرنگی از ترس طلبه بیرون نمی آمد حالا سید و طلبه بخانه فرنگی برود در صورتیکه قطعی و یقین است که اگر یکسال هم بمانند گشایشی از این جهت برای آنها نخواهد بود نزدیک است بکلی رشته اعتقاد و الفت من از شخص شما بریده شود و البته یقین دارم آقایان ملتفت نیستند و شما هم نمیگوئید اگر مسلمانی یک عرق و حمیت دارد هر قدر آن بی حس و لجوج باشد باز در این موقع نمی تواند خودداری کند منتظر جواب حجج آنجا هستم . الساعة که صبح جمعه می باشد جناب سید مظهر الدین را دیدم عصری با آقای شرفه حرکت کرده خواهند آمد شخص دیگری هم که از محترمین و طرف ونوق است باید رسیده باشد . باید حضرت حجة الاسلام آقای آقا سید عبدالله و شما از دوستی من صرف نظر نکنید و باینکه یک جو عرق مسلمانی شما و دینداری بجوش آمده اقدامات سریع نکنید منتظر جواب هستم ولی نه جواب سر بالائی .

کهریزک (ملک منصور)

تلگراف مشر الدوله

رئیس الوزراء به آقایان

خدمت ذبشراقت جناب مستطاب شریعتمدار حجة الاسلام آقای آقا سید محمد مجتهد سلمه الله تعالی - چون استغفای حضرت مستطاب اشرف ارفع افخم والا شاهزاده اتابیک اعظم دام اجلاله در خاکهای جواهر آسای همایونی روحنا فداه موقع قبول یافت و حسب الامر اقدس اعلی خدمات مقرر دولتی باز اذتمند محول گردیده است برای جلب تأییدات مأوله خود استعمال سلامت حالات خدمت جناب مستطاب عالی را وسیله سعادت ابدی داده ضمناً زحمت میدهد

که برای ابلاغ مقررات علیه همایون و تجلیل مقرره که برای سرزید امیدواری و معاودت داده و بر ارحم فوق العاده ملوکانه امیدوار سازند و امیدوارم مخلص هم این موقع را برای ظهور ارادت قلبی مغتنم شمرده بدرک ملاقات موفق و از مزده سلامت حالات مسرورم فرمائید (مشیرالدوله)

دستخط تلگرافی اعلیحضرت اقدس

مظفرالدین شاه قاجار

بعنوان مهاجرین

جنابان مستطابان شریعتمداران علماء اعلام دارالخلافة سلمهم الله تعالی چون باقتضای حسن ظن که همیشه نسبت بعموم علماء اعلام داشته ایم . همه وقت آنها را دعاگوی دوام دولت اسلام و خیرخواه شخص خودمان میدانیم . و در این مدت که یازده حوادث جنابان شمارا از مرکز سلطنت مهجور ساخته بود . این مسافرت و مهاجرت شمارا خیلی بر خودمان ناگوار میدیدیم و بعلاوه در این اشتداد گرما و عدم اقتضای فصل و موسم بیش از این دوری از مرکز سلطنت مقتضی نبود این دستخط را مزید بر ابلاغات شفاهیه فرمودیم که همه شماها مراحم قلبیه ملوکانه را بیش از پیش نسبت بخودتان شامل دانید و عرایض خیرخواهانه خودتانرا همه وقت در حضور ملوکانه مسوع و مقبول شمارید مخصوصاً محض تکمیل مراحم شاهانه نسبت بجنابان شما مثل جناب مستطاب اجل عضدالملک نوکر محترمی را که از او این رجال محترم دوات و طرف اعلی درجه و ثوق و اعتماد خودمان است مأمور میفرمائیم که جنابان شمارا بر ارحم شاهانه مستظهر و امیدوار داشته فرمایشات مارا حضوراً ابلاغ و شمارا با تجلیل کامل معاودت بدهد جناب معزی الیه هر چه بگوید عین فرمایشات ما است و هر چه ابلاغ کنند در حکم این است که خودمان شفاهاً اظهار فرمودیم در این صورت با ترتیباتی که شروع شده است باید همگی بعواطف شاهانه امیدوار و مطمئن باشید و بدانید که همه وقت رعایت نکیریم و تجلیل عماء اعلام باعلی درجه در حضور ملوکانه ما منظور و آنها را خیر خواه حقیقی خودمان دانسته توقیر و احترامات آنها را همیشه بر خودمان واجب می شماریم و یقین داریم جنابان شما هم باقتضای تکالیف شرعیه خودتان بیش از این طول زمان مسافرت را جایز ندانسته هر چه زودتر در معیت جناب معزی الیه معاودت خواهید کرد تا ما هم مراحم قلبی خودمانرا کاملاً در موقع شرفیابی مشهود و معلوم داریم .

عریضه تلگرافی آقایان مهاجرین از قم

حضور اعلی حضرت مظفرالدین شاه

از آنجائیکه خادمان شریعت مطهره و داعیان بقای دولت قاهره
بالتقطع والیقین میدانستیم که بجهت اختلال واغتششات جاریه در امور مملکت
از تجاوزات و تعدیات اولیاء امور و عدم اعتناء در اجراء احکام الهیه و اوامر
شرعیه و اشاعه فواحش و منهیات و ارتکاب محذورات دینیه در خاطر خطیر
همایونی مکنون و سرکوزاست که تأسیس مجمع و مجلس عدالت فرمائید که
مظهر عدالت و مظهر رأفت پادشاهی نسبت به مملکت و رعیت و مورت رفع
اختلال و قلع ماده فساد در کلیه امور دولت و ملت باشد این است که از طرف
دعاگویان نیز دو سال است استدعا و ابراز و اجراء این نیت مقدس از ساحت
عبیه سلطانیه شده و خاطر مقدس ملوکانه هم بصرافت طبع و افتضای میل
مبارک صلاح حال مملکت را منظور و امر به تشکیل آن فرمودید لکن تسلیات
و ترننات خارجییه این استدعا را طوری جلو داده و عرایض را طوری القاء
و اظهار نموده که ترتیب این امر مقدس تا کنون معوق و معطل مانده در این
موقع که رأفت شامله ملوکانه و مراحم کامله خسروانه نسبت به امامه رعایا در
مقام بروز و شمول است لازم دانستیم که این مقصد مهم اسلامی را که بموجب
اعلام کلمه حق و متردد قوت سلطنت اسلامییه و حفظ مملکت و رفع ایادی
و نفوذ و منع تصرفات خارجییه است در عالم دولتخواهی و ملت دوستی و
اسلام برسنی در این ورقه بعرض سده سنیه ملوکانه رسانیده حسب التکلیف
و الوظیفه قبول و اجراء مستدعیات بی غرضانه خود را از حضور اقدس همایونی
استدعا نمائیم استدعای دولتخواهانه جهات دعاگویان و قاضیه عامه اعلاء
و رعایای پادشاه اسلام این است که امر واحازه سنیه ملوکانه صادر شود به
تشکیل و تأسیس مجلس که اعضای آن مرکب باشد از جمعی اروزرا و امناء
بزرگ دولت که در امور مملکت با ربط و از اغراض نفسانی بری باشند و
جمعی از تجار محترم که در صناعت و تجارت با اطلاع و از مصالح امور دولت
و ملت مستحضر و برای مشاورت صالح باشند و چند نفر از منخبین از علماء
عاملین که بی غرض و با بصیرت باشند و جمعی از عقلاء و فضلاء و اشراف و اهل
بصیرت و اطلاع و این مجلس عدالت مظفریه که مرکب از امناء پادشاه است
در تحت نظارت و ریاست و فرمان فرمائی شخص شخیص پادشاه اسلام که
بدر رئوف و خیرخواه است حاکم و ناظر بر تمام ادارات دولتی و مراب

انتظام و اصلاح امور مملکتی از تعیین حدود و وظایف و تشخیص دستور و تکالیف تمام دوائر مملکت و اصلاح نواقص امور داخله و خارجه و مالیه و بلدیة و تعیین حدود و احکام اولیاء امور و ترتیب سایر شعب امور مملکتیه و مهام خلیقه و منع ارتکاب منہیات و منکرات الهیہ و امر بمعروف و واجبات شرعیہ و ترتیب مقاولات و مقابلات و معاملات داخله با خارجه بمیزان احکام شرعیہ و تحریر فصول و ابواب و ترتیب کتابچه و اوراق آنها و بوسیله نظارت و اہتمام و مراقبت این مجلس مظفریہ بتمام حدود و حقوق و تکالیف عموم طبقات رعیت معین و محفوظ احقاق حقوق ملہوفین و مجازات ظالمین و اصلاح امور مسلمین بر طبق قانون مقدس و احکام متقن شرع مطاع کہ قانون رسمی و سلطنتی مملکت است معلوم و مجری شود تمام افراد رعیت دانسته و میدانند کہ مکونات و ارادات صمیمہ و مقاصد و نیات مقدسہ و توجهات خاطر معدلت مظاہر ملوکانہ سالہای دراز است معطوف بر ترتیب این امر مشروع اسلامی بودہ چنانچہ فرمایشات و اوامر ملوکانہ و نطقہای خسروانہ در مواقع رسمیہ و غیر رسمیہ شاہد این مدعاست حالامہ دعا گوینان بمتابعت و موافقت نیت مقدسہ ملوکانہ تشکیل این مجلس را عاجلاً در روز معین استدعا میکنیم کہ انشاء اللہ تعالی بحسن نیت پادشاہ اسلام پناہ این مجلس کہ مظہر عدالت شاہانہ است بہ نظارت بر امور مملکت و اعمال مساوات بین طبقات رعیت در اجراء احکام مقدس اسلام اصلاح نواقص حالیہ رفع اختلافات جاریہ را نمودہ باعث مزید قوت و شوکت دولت و ملت و آبادی و اصلاح و حفظ حدود و نفور مملکت و استحکام و دوام سلطنت اسلامیہ گردد و امیدواریم کہ محض مزید امیدواری عامہ رعایا تشکرات خالصانہ دولتخواہی خود را بس از زیارت فرمان مبارک بحکم رسمی دولتی و تشکیل مجلس و مجمع مظفری و تعیین اعضاء و تحریر کتابچہ و نظامنامہ داخلہ آن شروع و بترتیب این مشروع مقدس در تحت قبه مطہرہ حضرت فاطمہ معصومہ سلام اللہ علیہا بعرض حضور شاہنشاهی رسانیدہ و بعموم رعایای پادشاہ اطلاع نسائیم و بر حسب استظهارات رأفت آمیز پادشاہی معاودت بدار الخلافہ نمودہ تمام ہم و اوقات وجد و جہد خود را صرف تدارک و جبران تعطیلات و توقیفات وارده کہ در این مدت از روی اضطرار و ناچاروی از رعایای مطیع پادشاہ ناشی و صادر شدہ نمودہ با کمال امیدواری و اطمینان بہ معاضدت و معاونت عموم ملت و رعیت از این توجهات خاصہ پادشاہی بتقویت دولت و ملت و دعا گوئی ذات اقدس پادشاہ اسلام اشتغال ورزیم -

روز شنبه ۱۳ جمادی الاخری ۱۳۲۴ هجری - دو ساعت از شب شنبه دیشب گذشته میرزا حسین خان یسر کهترمشیرالدوله و (صدر اعظم) دستخطی آورد در سفارتخانه انگلیس که مجلس را افتتاح می کنیم اما در طهران فقط نه در سایر بلدان ایران و در قضایا بعد از مشاورت اعضاء و حکم مجلس و تصدیق وزراء دربار اگر اعلیحضرت پادشاه ایران امضاء فرمود آن حکم اجراء خواهد شد و سمت رسمیت را حاصل خواهد نمود والا فلا بعبارة اخری مجلس تابع ازاده سلطانی باشد نه آنکه شاه ملزم باشد باجراء حکم مجلس . تجار و کسبه گفتند ما چنین مجلسی لازم نداریم مجلس باید حاکم مطلق باشد و شعوبات آن در تمام بلدان و دهات و قری دایر باشد و چنانچه در قضیه مجلس حکم داد باید اعلیحضرت آن حکم را حتماً امضاء و اجرا فرمایند . امروز خبر رسید که دستخط را عوض کردند و تغییر دادند و دستخط صادر شده است که مجلس بتصویب و میل علماء اعلام تشکیل شود و صورت دستخط را بردند بمطبعه شاهنشاهی که طبع کنند و در تمام بلدان ایران منتشر سازند . و نیز از قم خبر رسید که آقایان مراجعت نمی کنند . اصفهان و کاشان و دهات اطراف قم بهیجان آمده اند تلگرافات بسیاری از شهرها با آقایان مخاپره شد که ما در عنوان هر روزی بعض از آنها را درج مینمائیم .

تلگراف اعلیحضرت شاهنشاه بقم

بعنوان مستشار الملک

مستشار الملک تلگراف شما را وزیر دربار بنظر ما رسانید از خدمات شما کمال خوشوقتی و رضایت داریم شما فعلاً همانجا بمانید تا عهده الملک هم بیایند آقایان و علماء را بیاورید از جانب ما احوال تمام آقایان و علماء را پرسیده و اظهار مرحمت ما را بیکایک ایشان برسانید (مظفر الدین شاه)

تلگراف از اصفهان بقم

حضور مبارک حجج اسلامیه دامت برکاته - اخبار باختلاف مسموع اسباب حیرت در تکلیف حالات شریفه را اطلاع تکلیف معلوم از سلامتی شاگرد (شیخ جمال الدین اصفهانی)

از تبریز به قم

خدمت حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای آقا سید عبدالله مجتهد سلمه الله تعالی و برکاته از وقوع قضیه هایله داعی و سایر علماء آذربایجان زیاده از حد متألم گشته و شریک مصیبت شما هستیم نلمت فی الاسلام لایسبدها شیء الی یوم القیمة . بقدر مقدور مشغول اقدامات لازمه هستیم همه اوقات تمامی حالات شریفه خود و سایر آقایان را مرقوم فرمائید (مجتهد)

ایضاً از تبریز

از تبریز بطهران بتوسط حاج عبدالرزاق اسکویی خدمت ذی شرافت جناب مستطاب شریعتمدار ملاذالانام مروج الاحکام آقای حاج سید محمد مجتهد دامت برکاته مدتی است از سلامت حالات میمنت اطلاع نداده‌اید نگرانی خاطر حاصل است محض رفع نگرانی سلامت مزاج بهاج واحوالات اتفاقیه اعلام فرمائید. (خادم شریعت عبدالکریم) این تلگرافات را از طهران فرستادند بقم خدمت آقایان. از عتبات عالیات هم تلگرافات متعدده مخابره شد که ما بعضی را درج نمودیم.

راف مهاجرین به تبریز

خدمت جناب مستطاب حجة الاسلام آقای مجتهد دامت برکاته تلگراف تفقد آمیز زیارت از ملاطفت آقایان عظام تبریز متشکروالبته در این موقع بدل مجاهدات بر عموم علماء اعلام و اهل اسلام لازم داعی و سایرین حجج اسلامیه مهاجرین در بلده طتیه نایب الزیارة و به تهیه مسافرت مشغولیم. (سید عبدالله)

تلگراف از عتبات عالیات

حجج اسلام دامت برکاتهم - تلگراف اخبار موخس از طهران رسید موجب پریشانی فوق العاده گردید مطالب چیست عاجلاً اطلاع بدهید تا اقدامات لازمه بنمائیم. (الاحقر عبدالله مازندرانی) (الاحقر محمد کاظم خراسانی) (حاج میرزا حسین نجل مرحوم حاج میرزا خلیل)

تلگراف از اصفهان

حضور محترم علماء و حجج اسلام دامت برکاتهم. قلوب منکسره عموم مخلصین از تأسف خاطر محترم افسرده و غمگین است برای اجراء مقاصد مقدسه بحضور مبارک حضرت بقية الله ارواحنا فداء متوسلیم تلگرافی هم بطهران شد امید است جواب مساعد مرحمت شود اکنون هم محض اظهار خنوص و داد و یک جهتی واتحاد بعرض این مختصر مبادرت نموده هر گونه خدمتی و فرمایشی باشد اعلام فرمائید برای همراهی و متابعت با نهایت امتنان و ارادت حاضر هستیم. (مسیح الموسوی) (ابراهیم الموسوی) (جمال الدین محمد هاشم) (محمد باقر طباطبائی) (ابوالحسن الطباطبائی) (عنی الموسوی)

ایضاً تلگراف از اصفهان

حضور مبارك حجيج اسلام دام ظلهم - هشتم وارد شدم حضرت آية الله
آقای نجفی دام ظلله و آقای ثقة الاسلام چند روز است با سایر علماء اعلام
تدارك حرکت دید، اند و عازم قم بودند و هستند مدت مكث حجج اسلام
و تكلیف اعلام فرمائید . (ملاعلی اکبر)

این تلگراف را جناب آخوند ملاعلی اکبر مجتهد قم که سفیر و داعی بود از طرف آقایان
ورفته بود باصفهان نمایره کرده است و این شخص از جمله علماء عاملین و مقدسین می باشد بنده نگارنده
در دهسال قبل خدمتشان رسید صاحب ذوق و حرارت و قدسی بکمال است .

روز یکشنبه ۱۴ جمادی الاخری ۱۳۲۴ هجری - در این روز دکان کین عموماً بسته و جمعیت
سفارتخانه زیادتر از هر روز است از قم هم جمعی آمدند از طرف آقایان مکتوبی بعنوان متحصنین رسید
که مراجعت ما موقوف و منوط بافتتاح عدالتخانه و حرکت شما از سفارتخانه است شهرت مراجعت ما
بی ماخذ و بی اصل است .

پس از ورود عضدالملک بقم يك روز در خانه نشست که آقایان از او دیدن کنند آقایانهم ملتفت
شده امتناعی باو نکردند و چند دفعه بین عضدالملک و آقایان سفراء یکدیگر آمد و شد کردند تا
بالاخره با هم دوست و درست آمدند از طهرانهم متوالیاً تلگراف بعضدالملک می شود و اصرار در
حرکت آقایان می کند .

دستخط تلگرافی اعلیحضرت مظفرالدین شاه قاجار

بعنوان عضدالملک

جناب عضدالملک . عریضه تلگرافی شما رسد از سلامتی شما
خوشوقت شدم و بحمدالله حال خودمان هم خوب است البته مراحم ماراهم
بطوریکه فرموده ایم بعلماء اعلام ابلاغ داشته اید بازهم از جانب ما بجنابان
مستطایان آقاسید عبدالله و آقای آقاسید محمد و حاج شیخ فضل الله احوالیرسی
کنید و بگوئید با این گرمی هوا بیشتر از این طول اقامت شما در قم ابدأ
مقتضی نیست کمال مرحمت نسبت بآنها داشته و داریم چرا باید در حرکت
خودشان تأخیر بکنند هر عرضی دارند بیایند حضوراً بما عرض کنند عرایض
آنها را قبول می فرمائیم و کمال مرحمت را نسبت بآنها خواهیم فرمود البته
آنها را بمراحم ما خیلی امیدوار بکنید یکفقره فرمائش هم بجناب اشرف
صدراعظم (مشیرالدوله) فرموده ایم ابلاغ میکنند شما هم از سلامت خودتان

و حالات علماء عظام تلگرافاً بعرض برسانید البته آقایان را برای فردا حرکت بدهید میخواهید خودتان حضوراً بعراض آنها برسید در این صورت پیش از این ماندن آنها مقتضی نیست ما که مکرر قول داده ایم که کمال همراهی و مرحمت را نسبت بآنها میکنیم .

(در شب ۱۳ جمادی الثانیه ۱۳۲۴)

شب گذشته که شب مولود شاه بود چون بازارها بسته بود مردم دم سفارت و خیابان علاءالدوله را چراغان کردند .

امروز باز از طرف سفارتخانه جمعی رفتند نزد مشیرالدوله و یارۀ مذاکرات نمودند دستخطی از اعلیحضرت صادر گردید که خطاب به مشیرالدوله است و عین دستخط را مخابره نمودند بقم و صورتی هم برای رؤساء متحصنین فرستادند .

دستخط اعلیحضرت شاهنشاه مظفرالدین شاه

بصدر اعظم مشیرالدوله که در ذیل تلگراف

بقم مخابره شده است . بتاريخ ۱۴ جمادی الاخری

خدمت ذیشوکت حضرت مستطاب اجل اکرم افتخام عالی آقای عضدالملک دام اجلاله العالی - چون خاطر خطیر اقدس ملوکانه ارواحنا فداه جدآ مصروف آسایش رعایا و امنیت و ترقی بلاد و مملکت محروسه خود است به میمنت هید مولود شاهنشاهی جنین اراده ملیه شرف صدور یافت که بتشکیل مجلس ملی آسایش و امنیت را مبنای مستحکمی مقرر فرمایند و بدین لحاظ دستخط مبارک از ناحیه مقدسه خسروانه صادر شد که عیناً آن را اینک در همین تلگراف مندرج میدارد :

دستخط

جناب اشرف صدراعظم - از آنجائیکه حضرت باری تعالی جل شانۀ سررشته ترقی و سعادت مملکت محروسه ایران را بکف کفایت ماسپرده و شخص همایون مارا حافظ حقوق قاطبه اهالی ایران و رعایای صدیق خودمان قرار داده در این موقع که رأی همایون ملوکانه مابدان تعلق گرفته که برای رفاهیت و آسودگی قاطبه اهالی ایران و تأیید مبانی دولت اصلاحات مقتضیه برود در دوائر دولتی و مملکت بموقع اجراء گذارده شود جنان مصمم شدیم که مجلسی از منتخبین شاهزادگان و علماء و قاجاریه و اعیان و اشراف و ملاکین

و تجار و اصناف و منتخبات طبقات مر قومه در دارالخلافة طهران تشکیل و تنظیم شود که در موارد لازمه در مهام امور دولتی و مملکتی و مصالح عامه مشاوره و مذاقه لازمه را بعمل آورده و به هیئت وزرای ما در اصلاحاتی که برای سعادت و خوشبختی ایران خواهد شد اعانت و کمک لازم را بنمایند در کمال امنیت و اطمینان عقاید خودشان را در خرید دولت و ملت و مصالح عامه و احتیاجات مهمه قاطبه اهالی مملکت بتوسط شخص اول دولت بعرض برسانند که بصره مبار که موشح و بموقع اجراء گذارده شود بدیهی است که بموجب این دستخط مبارک نظامنامه و ترتیبات این مجلس و اسباب و لوازم تشکیل آن را مرتب و مهیا خواهیم نمود که بعون الله تعالی این مجلس افتتاح و باصلاحات لازمه شروع شود و نیز مقرر می فرمائیم که سواد دستخط مبارک را اعلان و اعلام نمایند که تا قاطبه اهالی از نیات حسنه ما که تماماً راجع بترقی دولت و ملت ایران است کمابنونی مطلع و مرفه الحال مشغول دعا گوئی باشند .

(در قصر صاحبقرانیه بتاريخ چهاردهم جمادی الاخری ۱۳۲۴)

در سال یازدهم سلطنت ما (مظفرالدین شاه)

بعد از استحضار بر مراتب این دستخط مبارک و اطلاع بیدل این عنایت کامله شاهنشاهی که از مآثر این عهد مظفریست خدمت جنابان مستطابان آقایان عظام حجج الاسلام دامت برکاتهم تفصیل را اشعار و مدلول دستخط مبارک را ابلاغ فرموده خاطر محترمشان را متذکر خواهید فرمود که پیش از این غیبت حجج اسلامیه شایسته نیست هر چه زودتر تشریف فرمای دارالخلافة شوند که بحد نیت عالی و همت انفاس قدسیه ایشان مذاکرات مجلس بر نظام باشد و تشکیل آن شده بحول و قوه الهی هر چه زودتر باجاء این اراده علیه موفق گردیم و مسلم است که دیگر بعد از این مساعدت مینوله از جانب سنی الجوانب ملوکانه يك ساعت تأخیر در ساعت حرکت آقایان عظام جایز نبوده و هر قدر زودتر عزیمت فرمایند برای آسایش و راحت بندگان خدا و رفع نگرانیهای مردم انب و انب و الزم است که خیر الخیر ما کاه عاجله امیدوارم که در جواب این تلگراف بشارت زیارت حضرت تعالی و حضرات عظام هر چه زودتر موجب مسرت و امتنان مخلص گردد انشاء الله تعالی (مشیرالدوله) .

تلگراف مشیرالدوله صدر اعظم دام اقباله

به آقایان مهاجرین دامت برکاتهم

خدمت ذی سعادت جنابان مستطابان شریعتمداران آقایان عظام حضرات

حجج اسلامیه دامت برکاتهم امیدوارم وجود مقدس شریعتمداران عالی در

حفظ الهی قرین بعافیت و استقامت بوده و مکروهی بخاطر گرامی از هیچ بابت ملالی نباشد تلگرافی حسب الامر اقدس اعلی ارواحنا فداء خدمت ذیشوکت حضرت مستطاب اجل اکرم افخم آقای عضدالملک دام اجلاله العالی زحمت داده ام که از ملاحظه آقایان عظام مشع الله المسلمین بطول بقاءهم خواهند گذرانید و تصدیق خواهند فرمود که تاچه درجه ذات مقدس ملوکانه ارواحنا فداء ساهی در ترقی ملک و ملت و توجه آسایش و رفاه است و تاچه اندازه مایل است بر اینکه مستدعیات حقّه رعایای خود را در نظر عنایت بود محض رعایت مقرر فرمودند پس در این صورت بدیهی است که آقایان و حجج اسلام دامت افاضاتهم نیز باقتضای خیرخواهی تدارک خدمت گذاری این عنایت خاص خسروانه روحنا فداء را بعمل آورده چون موکب ملوکانه برای اینکه به تجویز اطباء باید در هوای ملایم چند روزی مداومت فرمایند روز بیستم باوشان تبه دهروزه تشریف فرما خواهند بود و اقدام و شروع باین امر خطیر هم که امروز بر عهده اولیای دولت و ملت مسلم گردیده است از محذور تأخیر باید مصون باشد میل ملوکانه آن است که آقایان عظام دامت برکاتهم بزودی که ممکن است بدار الخلافه معاودت فرمایند که به مقدمات این خدمت بزرگ مبادرت شده و بفضل خدا و توجهات سایه خداوند و انقباس قدسیه اولیای شرع شریعت و همت کافه اولیای دولت علیه بحسن تشکیل و تنظیم مرتب آید امیدوارم که انشاء الله تعالی تأخیر در حرکت را پس از این تکالیف شرعی خود بخارج و برای کمک اولیای دولت علیه در خدمت دولت و ملت تعجیل فرمایند (مشیرالدوله)

روز دوشنبه ۱۵ جمادی الاخری ۱۳۲۴ هجری - در این روز نیز بازارها و سراها بسته و مردم در سفارتخانه می باشند طرف صبح اعلانی بدر و دیوار سفارت و خیابانها و کوچه ها چسبیده شد لکن مردم قبول نکرده و اعلان مطبوعه را پاره کردند و آنچه که ممکن بود از در و دیوار کنندند . ماصورت آنرا نوشته و درج تاریخ خود نموده .

سواد دستخط اعلی حضرت شاهنشاه خلد الله ملکه

مظفرالدین شاه که بدر و دیوار چسبانیده بود و کنند

جناب اشرف صدراعظم - از آنجائیکه حضرت باری تعالی جل شأنه سررشته ترقی و سعادت ممالک محروسه ایران را بکف با کفایت ما سیرده و شخص همایون ما را حافظ حقوق قاطبه اهالی ایران و رعایای صدیق خودمان قرار داده لهذا در این موقع که رأی همایون ملوکانه مابعدان تعلق گرفته که

برای رفاهیت و آسودگی قاطبه اهالی ایران و تشدید و تأیید مبانی دولت اصلاحات مقتضیه برور در دوایر دولتی و مملکتی بموقع اجراء گذارده شود چنان مصمم شدیم که مجلسی از منتخبین شاهزادگان و علماء و قاجاریه و اعیان و اشراف و ملاکین و تجار و اصناف بانتخاب طبقات مرقومه در دارالخلافه طهران تشکیل و تنظیم شود که در موارد لازمه در مهم امور دولتی و مملکتی و مصالح عامه مشاوره و مذاقه لازم را بعمل آورده و بهیشت وزیرای مادر اصلاحاتی که برای سعادت و خوشبختی ایران خواهد شد اعانت و کمک لازم را بنمایند و در کمال امنیت و اطمینان عقاید خودشان را در خیر دولت و ملت و مصالح عامه و احتیاجات مهمه قاطبه اهالی مملکت بتوسط شخص اول دولت بعرض برسانند که بصره مبارکه موشح و بموقع اجراء گذارده شود (۱) بدیهی است که بموجب این دستخط مبارک نظامنامه و ترتیبات این مجلس و اسباب و لوازم تشکیل آنرا مرتب و مهیا خواهید نمود که بعون الله تعالی این مجلس افتتاح و باصلاحات لازمه شروع شود و نیز مقرر میفرمائیم که سواد دستخط مبارک را اعلان و اعلام نمائید که تا قاطبه اهالی از نیات حسنه ما که تماماً راجع بترقی دولت و ملت ایران است کما ینبغی مطلع و مرقره الحال مشغول دعا گوئی باشند . در قصر صاحب قرانیه بتاريخ ۱۴ شهر جمادی الاخره ۱۳۲۴ در سال یازدهم سلطنت ما (این سواد مطابق با اصل دستخط مبارک بتدکان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی روحنا فداء است) (مشیرالدوله) (در مطبعه مبارکه شاهنشاهی روحنا فداء بطبع رسید)

(همین دستخط را جناب صدراعظم مشیرالدوله در طی تلگراف خویش با آقایان مهاجرین مخابره نمود که مادر عنوان روز یکشنبه ۱۴ در این تاریخ خود درج نمودیم) .
از طرف تجار پولی تهیه شد که برای آقایان بفرستند .

(۱) بموقع اجراء لفظیست مرکب از مضاف که لفظ بموقع باشد و از مضاف الیه که لفظ اجراء است یعنی بمقام اجراء ولی مردم عوام معنی آنرا نفهمیده و گفتند یعنی در موقعی و محلی که ما صلاح دانیم و شاید دولتیان صلاح ندانند و باین جهت وجهات دیگر اکثریت آراء با عوام شد و این دستخط را قبول نکردند بچند جهت یکی لفظ موقع یعنی هر وقت که موقع باشد خواص هم بواسطه آنکه شاید يك زمانی همین جزئی کلی شود و بیهانه دست مستبدین افتد متابعت عوام را نمودند دویم آنکه باز توسط شخص اول در کار است ثالثاً آنکه شاید بعد از این ، این دستخط هم مانند دستخطهای سابق گردد و ایفاء بمضمون آن نکنند بلکه باید وزیر مختار انگلیس ضمانت اجراء آن را بنماید چه دستخط اولی که در حضرت عبدالعظیم داده شد از این معتبر تر بود و کسی آنرا اجراء نداشت .

تلگراف از طهران بقم

حضور سرکار حجة الاسلام آقای آقا سید محمد مجتهد طباطبائی سلمه الله تعالی - از برکات انفاس قدسیه اسباب آسایش حاضر و امیدوارم منتهی به نتایج خیریه شود سلامت وجود مبارک را بشارت فرمائید که مسرور شوم .
(ظهر الاسلام)

این ظهر الاسلام داماد شاه و برادر امام جمعه و مباشر و رئیس مدرسه سیه سالار است در اوایل تابان امروز با آقایان مخالف و متابعت برادر بزرگتر خود را می نمود لکن امروز با آقایان همراه شده و در ورود آقایان نیز استقبال نمود .

ایضاً از طهران بقم

خدمت ذی سعادت جناب مستطاب بندگان آقای آقامیرزا محمد صادق رئیس مدظله از مزده سلامتی حضرت آقا و جناب عالی نهایت تشکر بعمل آمد آقایان عظام را سلام عرض بکنید منتظر اوامر مطاعه هستم . (نصرالله)
این تلگراف را حاج میرزا نصرالله ملك المتکلمین بعنوان جناب آقا میرزا محمد صادق رئیس مدرسه اسلام پسردویم آقای طباطبائی مخا بیره نموده است . (آقامیرزا محمد صادق مدیر روزنامه مجلس است).

از اصفهان بقم

حجج اسلام مهاجرین الی دارالسلام بر کافه مسدین همراهی این فرقه واجب است امید است کوتاهی نشود (محمد باقر الموسوی)
آقا سید باقر صاحب این تلگراف از علماء معتبر اصفهان است .

ایضاً از اصفهان

حضور مبارک حجج اسلام دامت برکاتهم چشم اسلام و اسلامیان روشن پریدون لیطفوا نور الله والله متم نوره جناب شریعتمدار آقا شیخ علی اکبر سلمه الله تعالی سالم اشتغال به شرح حالات ذوات مقدس دارند همه قسم حاضر بوده از قصد مبارک ایشان واحقر را مسرور فرمائید .
(حاج شیخ جمال الدین)

صاحب تلگراف فوق آقا جمال پسر آقای نجفی است و مراد از شیخ علی اکبر آخوند ملا علی اکبر مجتهد قم است که از طرف آقایان داعی بود و از اصفهان مشغول دعوت بوده است .

از کلات بقم

حضور مبارك بنده گان حضرت آية الله آقای آقا سيد محمد رئيس حوزه
مقدسه اسلاميه مد ظله العالی در این موقع تبریکات خالصانه خود را با احترامات
فائمه تقدیم می نماید .
(میرزا آقا)

صاحب این تلگراف آقا میرزا آقای مجاهد اصفهانی است که بحکم عین الدوله در کلات محبوس
گردید و از جمله منفین و مبعدين از طهران است اینکه می نویسد رئیس حوزه مقدسه اسلاميه مقصود از
حوزه اسلاميه انجمن اسلاميه است و این انجمن اول انجمن علنی است که در طهران تأسیس یافت و زمان
تأسیس این انجمن از سال ۱۳۲۳ بود .

ایضاً از کلات بقم

حضور حضرت آية الله آقای آقا سيد محمد مجتهد روحنا فداه الحمد لله
الذی اذهب عنا الحزن كفی علمك عن المقال و كفی كرمك عن السؤال .
(اصحاب السجین مجد الاسلام و میرزا آقا)

از بروجرد

حاج ملك المتكلمين ، تلگراف تسلیت آمیز شما دو از دهم ملاحظه
شد سلام خالصانه را خدمت جنابان مستطابان قدوتی الانام و حجج اسلام
آقای آقا سيد عبد الله و آقای آقا سيد محمد مجتهد ادام الله برکاتهم برسانید
حالاً که بالهامات خاطر خطیر خسروانه مقصودیکه در خیر خواهی عامه داشتند
حاصل شد و این حرکت و مسافرت ادراک سعادت زیارتی هم فرمودند خوب
است آزر دگی خاطر انور اقدس همایونی را نخواهند بدار الخلاقه مراجعت
فرمایند کمال تأسف را دارم که در آنجا حضور ندارم که در سعادت موافقت
آن وجودهای محترم را تا تهران همراه می بردم . (سالار الدوله)

حاج ملك المتكلمين در این ایام بعزم سفر لرستان و رفتن نزد سالار الدوله حرکت نمود و در قم
تلگرافی به سالار الدوله نخبیره نمود لذا سالار الدوله این تلگراف را بتوسط او نخبیره نمود .

از شیراز بقم

خدمت حجج اسلام و آقایان عظام و علماء مهاجرین از دار الخلاقه
طهران دامت برکاتهم روز گذشته بتوسط آقایان آذربایجان از اهانت وارده

و ظلم و اصله با آقایان دارالخلافه مطلع چشم اسلامیان کورو گوش کرباد که این واقعات را نشنویم باینکه هنوز خود گرفتار بلیه عظیمه وارده از ایالت هستیم بکار و اقدامات که تدارک این ظلم جدیده کند بر حسب تکلیف اسلامیت حاضر و مشغول هستیم خاطر محترم مطمئن باشد و باعانت شریعت مستظهر باشید بشرطیکه امروز متفرقه ثانیاً رخنه در اجراء مقاصد حقه نکنند در اطلاع بوقایع کمالاً استظهار از ناحیه شریفه داریم . (ابراهیم الشریف) (یعنی امام جمعه) (سید غفار) (حاج سید محمد علی) (میرزا محمد) (شیخ غفار) (سید محمد) (آقا محمد) (سید علی) (شیخ محمد رضا) (سایر علماء شیراز).

صاحبان این تلگراف علماء اعلام شیراز میباشند و ما سه نفر را می شناسیم اول جناب حاج میرزا ابراهیم است که از مقبرین و فحول علماء اعلام است . دویم جناب حاج میرزا یحیی امام جمعه شیراز است که متجاوز از نود سال سن ایشان است و مردی است عیاش و خوش گذران و صاحب مال و اعتبار و بذل و مهمان دوست . سویم آقا سید محمد پسر مرحوم حاج سید علی اکبر فارسی است .

روز سه شنبه ۱۶ جمادی الاخری ۱۳۲۴ هجری - در این روز بازارها و عموم کسبه نیز برقرار ایام سابقه بسته و در سفارتخانه متحصن و مقیمند دستخط مطبوعه را از درو دیوار کتند و در این روز جمعیت سفارتخانه بیش از هر روز است بولی هم تقسیم کردند روی کسبه و اساتید هر صنفی که بدهنده شاه گردهایشان که عیال دارند مساوات و مواسات و برادری بین متحصنین بوجه اتم و اکمل برقرار است .

در این روز جناب آقا میرزا سید محمد صادق پسر آقای طباطبائی و جناب آقا سید مطهر ... و جناب آقا سید علاء الدین داماد آقای بهبهانی از طرف آقایان و علماء مهاجرین از قم تشریف آورده لدی الورود آمدند به سفارتخانه دیدنی از متحصنین فرموده برای حضور و ملاقات اعلیحضرت شاهنشاه و ملاقات صدراعظم و وزراء درباری بروند به قصر صاحبقرانیه البته این سید جوان با کفایت که حضور شاه مشرف شود عمل به خوبی اصلاح خواهد شد چه این سید بزرگوار جوان بخت بتابعت نیت مقدسه پدر بزرگوارش قصدی جز رفاهیت و آسایش عموم ندارد آنچه بگوید خیر مردم را ملاحظه خواهد نمود نه غرض شخصی دارد و نه طمع و نه هوی و هوس جوان در سن بیست و پنج به سن ایشان و اینگونه خیر خواه عموم کمتر دیدم اگر چه مردم از بودن آقا سید مطهر و آقا سید علاء الدین اعتماد الاسلام بایشان در خوف و خطرند چه سوء ظن در باره دو رفیقش حاصل است و در واقع اگر مداخله در این امر خطیر نمی کردند و کار مردم را بخودشان واگذار مینمودند و می گذاردند که مردم خودشان کار را بجائی میرسانیدند بهتر بود و مردم از اعتماد الاسلام و آقا میرزا محسن خیلی بد میگویند و خائف می باشند چه بیک تعارف و یک وعده دستمالی قیصریه را آتش خواهند زد باری از مصداق این مثل هم بگذریم و دست از کار خود برنداریم طرف عصری جناب آقا میرزا سید محمد صادق از قصر صاحبقرانیه مراجعت نمود ولی در این دفعه رفقایش جرئت نکردند وارد سفارتخانه شوند چه مردم علانیه از اعتماد الاسلام و سید مطهر بد میگویند از این جهت جناب آقا میرزا محمد صادق تنها آمد

به سفارتخانه و مرده انجام مقاصد آقایانرا به متحصنین داد و مقاصد آقایان عبارت بود از شش مقصد :

مقصد اول - تأسیس مجلس بطریق صحیح .

مقصد دوم - امنیت عمومی به متحصنین سفارتخانه و سایر اهل تهران .

مقصد سوم - نیامدن عین الدوله به طهران مطلقاً .

مقصد چهارم - عودت دادن منقین بطهران جز مجدالاسلام که در غیر طهران هر جا بخواهد برود یا بماند .

مقصد پنجم - راضی نمودن ورثه مقتولین را بدادن دیه و صلح والاقتصاص برحسب قانون مقدس اسلام .

مقصد ششم - گرفتن قیوض مواجب را از صرافان و تجار و پول دادن بآنها .

يك دستخط مختصری هم بر طبق مقاصد آقایان داده شد بدین صورت :

دستخط اعلیحضرت شاهنشاه

مظفرالدینشاه قاجار

جناب اشرف صدراعظم - در تکمیل دستخط سابق خودمان بتاریخ چهاردهم جمادی الاخری ۱۳۲۴ - امروز اجازه صریحه در تأسیس مجلس منتخبین فرموده بودیم مجدداً برای اینکه عموم اهالی و افراد ملت از توجهات کامله همایونی ما واقف باشند امر و مقرر مبداریم که مجلس مزبور را بشرح دستخط سابق صحیحاً دایر نموده بعد از انتخاب اعضاء مجلس فصول و شرایط نظامنامه مجلس شورای اسلامی را موافق تصویب و امضاء منتخبین بطوریکه موجب اصلاح عموم مملکت و اجرای قوانین شرع مقدس مرتب نمایند که بشرف عرض و امضای همایونی ما موشح و مطابق نظامنامه مزبور این مقصود مقدس صورت و انجام پذیرد .

۱۶ جمادی الثانیه ۱۳۲۴

طرفداری صدراعظم (مشیرالدوله) از ملت اگرچه بر حسب تکلیف صدارتی و حسن نیت و پاکی طینت و فطانت و زکات و دولت خواهی او است چه امروز بقای دولت ایران منوط و بسته بانجام مقاصد آقایان و علماء و متحصنین در سفارتخانه می باشد ولی بعضی پانتهای مجهول و شبنامهها باسم صدراعظم و بیسرها و بستگانش می نویسند اگرچه این نوشتجات از اشخاص بی اصل و مجهول است لکن ما یکی از آن کاغذها را درج می نمائیم دیگر خوانندگان وضع و حالات را می دانند .

سواد مکتود

آقای مؤتمن الملک ، به پدر بزرگوارتان عرض کنید چون تا بحال از شما بدنفسی دیده نشده شما را نمی خواهیم بجهت اینکه شما هم برادر ما و

ممکنی ما هستید پس شما را برادرانه اطلاع میدهم اگر نمی توانید مقصود ما را انجام کنید و از امیربهداد و حاجب الدوله میترسید حقیقت حال مملکت و ملت را بشاه عرض و از خواب فحلت بیدارشان کنید و درك کنید که بعد از این بقای سلطنت و صدارت و اصلاح خزانة و همه چیز بسته بوجود مجلس ملی است فوراً استعفا کنید والا بزودی و اسباب عبرت دیگران خواهید شد تا دیگری قبول این مقام نکند ما تا امروز کشته شدیم و نکشتیم ولی حالاً ناچار می شویم . آنها که دلشان برای ما نمی سوزد و میخواهند ما را گول بزنند جزائی بدهیم که دیگران عبرت بگیرند حالاً آنچه صلاح خودتان است بکنید ما هم آنچه صلاح خود و نوعمان و ملت و مملکت مان است می کنیم شاید هر دقیقه که اراده کنیم از شخص شما و شاه و وزراء در جنگ ما باشید .

این مؤتمن الملك که در اول مکتوب عنوان شده است پسر کوچک صدراعظم مشیرالدوله است که صدراعظم خیلی اعتماد به عقل و کفایت این پسر دارد .
کاغذی از يك نفر از تجار تبریز رسیده چون کاشف از حالات تاریخیه اهل تبریز است مابینه قدری از آن کاغذ را درج مینمائیم که خوانندگان ملتفت وقایع تبریز هم باشند .

نقل از مکتوب یکی از تجار تبریز

در باب اغتشاش طهران در تبریز که اراجیف بسیار بسیار است که جمعی از علماء و سایرین به قتل رسانیده شده و طایفه رعیت اجماع کرده خانه وزیر دربار را دافون کرده اند حرف زیاد ولی تاحال خبر صحیح مکتوبی نرسید ولی احوالات تبریز همین است که عرض می نمایم چند روز قبل علماء طهران که در قم جمع شده اند از آنجا تلگرافی خیلی طولانی به علماء تبریز کرده و زیاد اظهار تظلم نموده و از علماء استمداد خواسته بودند علماء شهر هم تماماً متفق شده هر روز در خانه یکی مجلس فراهم کرده و درهای مسجدها را قفل کرده امورات شرع را تماماً موقوف نمودند از نماز جماعت و مجلس عقد و مراسم و غیره همگی متفق شده حتی جناب مستطاب حاج میرزا حسن آقا مجتهد که با جناب مستطاب حاجی میرزا کریم آقا عداوت سخت دارند در این مسئله تاسی کرده صوماً متفق شده و متعدد تلگرافات بطهران اصفهان و قم و شیراز نموده و در ضمن آن تلگراف طولانی به خاکبای مبارک قبله عالم نمودند از راه کپانی از قرائیکه مذاکره کردند دوست تومان بول تلگراف داده اند یک فقره جواب از طهران رسیده حسب الامر بود اینها باور نکرده ساکت نشدند مجدداً تلگرافی بتوسط وزیر مختار به قبله عالم نمودند جواب آن را دیروز عصر که در خانه یکی از مجتهدین که همه در آنجا جمع بودند یعنی در خانه حاجی میرزا محسن آقا بودند تلگراف از جانب قبله عالم رسیده و خواهش و عرایض علماء را قبول فرموده اند و علماء طهران را هم بزودی بطهران با کمال احترام مراجعت داده و عرایض آنها را که صلاح دولت

وملت است قبول فرمایند بعد از رسیدن تلگراف بازاینها گفتند که در اینخصوص باید خود حضرت اقدس ضمانت نمایند مجدداً سؤال و جواب کرده و حضرت اقدس دستخط مرحمت فرموده و متعهد شده سواد دستخط حضرت اقدس درجوف مریضه است ولی سواد تلگراف طهران هنوز بدست من نیامده در نزد مجتهدین است گویا امروز چاپ خواهند کرد هفته آتیه سواد آنرا خواهم فرستاد حالا مطلب واضح شده و مردم مقصود را دانسته اند . انتهى .

صورت بعض تلگرافات را ما سابقاً درج نمودیم ولی سواد دستخط حضرت اقدس ولیعهد را اینک درج می‌نمائیم و هذا صورتها .

دستخط ولیعهد

جناب مستطاب شریعتمدار آقای مجتهد سلمه الله تعالی کمال تشکر از فضل خداوند متعال دارم که بحمد الله تعالی شفاعت و عریاض من و علماء اعلام دارالسلطنه تبریز مبنی بر اعاده علماء اعلام دارالخلافة طهران و رسیدگی به مطالب حقه ایشان که صرفه و صلاح دولت و ملت است قبول کرده اند و من متعهدم که به مدلول دستخط جهانمطاع مبارک ملوکانه بعد از مراجعت علماء اعلام با وطن خودشان به معیت جناب اجل اکرم مشیرالدواه وزیر امور خارجه ذات مقدس ملوکانه که همیشه حامی شرع اقدس است قرار اجابت مطالب حقه آنها را که صلاح ملک و ملت بطوری که خودشان امروز دستخط فرموده اند انشاء الله انجام بدهند . هفتم شهر جمادی الاخره ۱۳۲۴ .

این دستخط چون چند روز بعد از تاریخ صدورش بما رسید لذا در وقایع روز هفتم درج نشد رؤساء تجار امروز در جادری مخصوص مشغول مذاکره میباشند اهل طهران در این ایام تحصن در سفارتخانه بعدی بیدار شده و یا بدایرة تمدن و حقوق گذارده که در مدت دهسال این قسم ممکن نبود اشخاصیکه در خارجه تربیت شده اند و سالها آزادی این ایام را می بردند شب و روز در کار بیداری مردم می باشند اجزاء انجمن مخفی تمام هتشان مصروف این است که آقا زاده ها و عالم زاده های بی سواد دخالت در این امر مقدس خطیر نمایند که خدای نا کرده فردا خارجه باهل ایران نخندند و نگویند جاهل بودند و از عهد بر نیامدند چه پیشرفت این امر مقدس بازمی نوط به همراهی دولت و دخالت وزراء بصیر و عالم است . چنانچه ملاحی طهران و یا آقا زاده های ایشان داخل در این امر خطیر شدند دیگر کار مشکل است زیرا که هر قدر دولت ضعیف گردد عقلا و دانشمندان از پیشرفت این امر مقدس مأیوس و ناامید خواهند بود . روز چهارشنبه ۱۷ جمادی الاخری ۱۳۲۴ - امروز جناب آقامیرزا سید محمد صادق طباطبائی با جمعی از محترمین و معتبرین تجار رفتند در تلگرافخانه و تا ظهر مشغول مخایره با آقایان مهاجرین بودند از طرف دولت هم صدراعظم نوشت به رئیس تلگرافخانه که آنچه تلگراف مخایره کنند بجانی باشد و

قیمت مطالبه نکنند لذا جناب آقامیرزا سید محمد صادق صورت دستخط بانی را مخایره کرد و تا اول شب آنچه مطالبه جواب نمودند جوابی نرسید .

در میان متحصنین سفارتخانه قاره‌قاره در گرفت می‌گویند تا سفارت انگلیس ضمانت اجراء دستخط را و عمل به مضمون آن نکند و قول تأسیس و تشکیل مجلس را ندهد ما از این سفارتخانه حرکت نمی‌کنیم و خارج نمی‌شویم و بازارها را باز نمی‌کنیم چند نفر از معتبرین تجار و اهل سفارتخانه یعنی متحصنین رفتند به نیاوران که در صاحبقرانیه خودشان با دولت گفتگو کنند و یا در رستم آباد که مزرعه مشیرالدوله صدراعظم است با خود صدراعظم مذاکره نمایند اسامی آنها از این قرار است :

جناب حاج سید عبدالحسین واعظ - حاج محمد تقی - حاج محمد ابراهیم وارث - جناب آقا میرزا محمود قمی - حاج سید صراف - آقا سید محمد تقی سمنانی - جناب آقا سید حسین پروجردی - ژانرزدفردولت انگلیس - مشیرالدوله و بسرش مشیرالملک - محتشم السلطنه هم آنجا بودند در باب مجلس شوری مذاکره بود صدراعظم میگفت که شورای اسلامی باید باشد آقا سید حسین پروجردی گفت شورای ملی باید باشد صدراعظم گفت من شورای ملی نمیدهم آقا سید حسین گفت ما بقوه ملت شورای ملی را میگیریم پس از مذاکرات بسیار بنا شد آقایان با مشیرالملک و محتشم السلطنه در مجلسی دیگر نشسته گفتگو کنند پس از مذاکرات نتیجه مجلس این شد که مجلس شورای ملی باشد امروز یکی از دوستان ماده تاریخ کشته شدن سید عبدالحمید را خواند چون اشعارش مفصل بود ما از درج آن انماض نمودیم لکن مصرع از آنرا که دلالت بر تاریخ و زمان داشت درج می‌نمائیم (بتیرسلطان شهید سید عبدالحمید) که مجموع حرف مقطعه این مصرع عدد ۱۳۲۴ میباشد در صورتیکه اول مصرع باء و بعد از آن تاء باشد که بتیراست نه اینکه به تیرنویسند با هاء بعد از باء .

در این روز نیز بقرارد هر روز بازارها و سراها بسته است مردم همگی در زیر چادرها نشسته‌اند یا واحفظ مشغول موعظه است و یا مردم با هم نشسته سیاسی می‌گویند .

مشهور شده است تلگرافی از لندن برای ژانرذفر مخایره شده است قریب باین مضمون انجام مقاصد مشروعه متحصنین را از دولت ایران بخواهید و این تلگراف در جواب تلگراف تجار که دو روز قبل از این مخایره کرده بودند مخایره شد و تلگراف تجار قریب باین مضمون بود که بیست روز است در سفارتخانه متحصن می‌باشیم . لذا تجار چند نفر از رؤساء را فرستادند قلعه که مزرعه و ده بیلاقی سفارتخانه است و از آنجا با ژانرذفر رفتند منزل صدراعظم و مذاکره کردند و قرار شد دو دستخط سابق را تغییر دهند و مضامین هر دو را در یک دستخط بنویسند و نیز در دستخط که مجلس شورای اسلامی نوشته‌اند باید باین عبارت مجلس شورای ملی تبدیل شود چه شاید بعضی باغراض شخصی یکی از مبعوثین را تکفیر کنند و آنوقت بگویند کافر در مجلس اسلامی چه میکند و شاید بکزمانی مانند شیخ فضل الله ملائی پیدا شود که بغرض شخصی خود همه اهل مجلس را تکفیر و لا اقل نفسیق کند آنوقت محرك مردم شود که کافر و قاسق را به مجلس اسلامی چه کار است دیگر آنکه طایفه یهود و ارمنه و مجوس نیز باید منتخب خود را باین مجلس بفرستند و لفظ اسلامی با ورود آنها ناسب لفظ ملی است باری پس از مذاکرات

بسیار صدر اعظم متقبل گردید که همه مقاصد آقایان و تجار و کسبه را بر آورده نماید .
در سفارتخانه هم جمعی از مردمان عالم و تربیت شده افتاده اند در بین مردم و آنچه که میدانند به مردم
یاد میدهند در این اجماع اگر ضروری به مردم رسید لکن بر علم و تربیت آنها افزوده گردید .

تلگراف از مراغه به مهاجرین

محضر حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای آقا سید محمد مجتهد
ادام الله تأییده از وقوع قضیه هایله داعی و علماء مراغه زیاده از حد متالم شد
یک مصیبت بوده ثلث فی الاسلام ثلثة لایسدها شیئی الی یوم النشور جز تحمل
چاره نبوده حتی بحکم الله همه اوقات شریف مترصد سلام ارادت حضور
سایر آقایان عظام دارد .

(خادم الشریعة سید هدایت الله)

آقایان در قم مشغول مخاברה باطراف میباشند و در تهیه حرکت جناب عضد الملک هم با آقایان
بطور ملایمت و خوبی معاشرت می کند کالسکه و درشکه و مال تهیه می بینند از برای حرکت دادن آقایان
قروض آقایان مهاجرین که از کسبه و اصناف قم نسبه کرده بودند نیز پرداخته شد از طهران هم تجاریولی
برای آقایان فرستادند که قسمت نموده بهر کدامی حصه دادند .

روز پنجشنبه ۱۸ جمادی الاخری ۱۳۲۴ هجری - در این روز نیز بازارها عموماً بسته است
شاگردهای مدرسه دارالفنون و مدرسه نظامی و مدرسه فلاحت نیز داخل شده و چادر مخصوصی برای
آنها نیز بر سر پا کردند تلگرافی که بقم مخاברה کرده بودند امروز جوابی رسید جناب آقا میرزا سید محمد
صادق که از طرف علماء اعلام از قم آمده بود شهر، امروز نیز با اعتماد الاسلام آقا سید علاء الدین رفتند نزد
صدر اعظم تا کتون آنچه باین صدر اعظم عرض شده است بدون زیاده و نقصان با علی حضرت شاهنشاه
رسانیده است و شخص خودش هم در نهایت دقت و رؤفت با مرصیت و عرایض مردم و امورات دولتی و کار
خود رسیدگی مینماید تا کتون در ایران بلوا باین معقولی و نجات نکرده بودند بلکه تاریخ در هیچ
مملکتی نشان نمیده این قسم بلوا را . باین جهت امید است که بزودی به مقصد برسند اگر چه علاء
و اشخاص بهر میگویند مجلسی که بنامش بتوسط خارجه گرفته شود بنائی است بر روی آب . چه مردم
قدر نمی دانند و شاید بهمین زودی باز دست بدهند و انگهی آن شرف و افتخار را که دیگران در بردند
از گرفتن مجلس ماها نداریم زیرا که خیلی فرق است بین دادن و گرفتن بما دادند نه ما گرفتیم و نیز
خیلی فرق است بین اینکه خود بگیرند و با آنکه واسطه در کار باشد .

امروز عصر مقارن غروب آفتاب جناب مشیر الملک بسر بزرگتر صدر اعظم که امروز وزیر امور خارجه
است . با جناب آقا میرزا محمد صادق و جمعی دیگر از صاحبقرانیه آمدند بشهر و وارد سفارتخانه شدند
رفتند در چادر بزرگ تجار، مشیر الملک که این ایام باو میگویند مشیر الدوله در مجلس جلوس نموده جناب
آقا سید عبدالحسین واعظ رفت بالای منبر و اظهار مراحم و الطاف اعلی حضرت را به مردم نمود و از طرف

مردم هم اظهار تشکر نمود دعایش را کرد بعد مشیرالدوله حالیه پسر صدراعظم رفت روی صندلی فرمان اعلیحضرت شاهنشاه را که ذیلاً نگاشته میشود قرائت نمود و کاشف از اذن و اجازه تأسیس و تشکیل مجلس شورای ملی بود بعد از آن قرائت نمود دستخطی را که کاشف از عقو و اغماض از متحصنین بود و امنیت دادن باشخاصیکه در سفارتخانه بودند بعد از آن قرائت نمود تلگراف هم را که از طرف علماء اعلام بود که مخبره کرده بودند به متحصنین که مقاصد شما و ما انجام گرفت از سفارتخانه برخیزید و بیش ازین نمایند که مفاسدی بر ماندن زیاد میباشد که در تلگراف نمی توانیم اظهار کنیم اگر مقاصد شما بقیه دارد مادر زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم می مانیم تا آن بقیه هم انجام بگیرد لذا مردم در نهایت رضا و امتنان و تشکر قبول نمودند لکن چون تهیه شام و غذا را دیده بودند اکثر ماندند و بعضی از مردم رفتند بیخانه های خودشان فردا هم که روز جمعه است و نایست بازارها باز شود قرار گذاردند و کاین را باز کنند اگر چه روز جمعه هم باشد فردا شب را هم خیال دارند شهر را چراغان نمایند صورت دستخط شاه اگر چه با دستخط سابق چندان فرقی ندارد لکن بر حسب وظیفه تاریخ نویسی آنرا نیز درج می نمائیم

دستخط اعلیحضرت شاهنشاه مظفر الدین شاه

که در سفارتخانه قرائت شد

جناب اشرف صدراعظم - از آنجائیکه حضرت باری جل شانه سر رشته ترقی و سعادت ممالک محروسه ایران را بکف کفایت ما سپرده و شخص همایون ما را حافظ حقوق قاطبه اهالی ایران و رعایای صدیق خودمان قرار داده لهذا در این موقع که رأی و اراده همایون ما بدان تعلق گرفته که برای رفاهیت و امنیت قاطبه اهالی ایران و تشبید مبانی دولت و اصلاحات مقتضیه برورد و ایردولتی و مملکتی بموقع اجرا گذارده شود جنان مصمم شدیم که مجلس شورای ملی از منتخبین شاهزادگان و علماء قاجاریه و اعیان و اشراف و ملاکین و تجار و اصناف بانتخاب ضبقات مرقومه در دارالخلافه طهران تشکیل و تنظیم شود در مهام امور دولتی و مملکتی و مصالح عامه مشاوره و مذاقه لازم را بعمل آورده و به هیئت وزراء دولتخواه ما در اصلاحاتی که برای سعادت و خوشبختی ایران خواهد شد اعانت و کمک لازمه را بنمایند و در کمال امنیت و اطمینان عقاید خودشان را در خیر دولت و ملت بعرض برسائند که بصحه ملوکانه موشح و بعون الله تعالی بموقع اجرا گذارده شود. بدیهی است که به موجب این دستخط مبارک نظامنامه ترتیبات این مجلس و اسباب و لوازم تشکیل آن را موافق تصویب و امضای منتخبین از این تاریخ مرتب و مهیا خواهید نمود این مجلس شورای مرقوم که نگهبان عدل ماست افتتاح و با اصلاحات لازمه امور مملکت و اجرای قوانین شرع مقدس شروع

نمائید و نیز مقرر میفرمائیم که سواد این دستخط مبارک را اعلام و منتشر نمائید تا قاطبه اهالی از نیات حسنه ما که تماماً راجع بترقی دولت و ملت ایران است کما ینبغی مطلع و صرفه الحال مشغول دعا گوئی دولت و این نعمت بی زوال باشند .

(در قصر صاحبقرانیه)

بتاریخ ۱۴ جمادی الثانیه در سال یازدهم سلطنت

تاریخ این دستخط در هیجدهم بوده ولی محض اینکه مطابق باشد با روز تولد شاهنشاه تاریخ آن را در چهاردهم نوشتند کمالاً بیخفی. باز بعضی از مردم نادان در لفظ بموقع اجرا مذاکره نمودند ولی اشخاص دانا و چیز فهم آنانرا ساکت نموده و بآنها فهمانیدند معنی این کلام را .

در واقع اغلب حضرت شاهنشاه مظفرالدین شاه قاجار پادشاه رؤف و مهربان و پادشاه مسلمانی است این شاه مثل آفتابی است که در زیر ابر مستور و متواری است اگر صدر اعظم ظالم و مستبد و سفاک و بیعلم دانش باشد آنوقت ابر یست مظلم و تاریک که نمی گذارد این آفتاب شعاع خویش را بزمین افکند چنانچه در زمان صدارت عین الدوله دیدیم که در آن صدارت شاه را چگونه قلم داد کرده بودند اما در این زمان و این صدارت یعنی زمان صدارت مشیرالدوله ابری نازک و باریک و روشن جلو آفتاب را گرفته است که اگر کسی بدقت نظر کند شعاع آفتاب از زیر ابر نمایان خواهد بود این است که در زمان این صدر اعظم علت و سببی که مانع ترقی باشد دیده نمی شود چه شاه رؤف و مهربان ، صدر اعظم عالم و تربیت شده ، علماء مایل و مقدم ، طلاب و محصلین راغب ، مردم تائب انداز و بیدار ، شاگردان مدارس جدید بزرگ شده و با تربیت می باشند باین جهات امید است که آقایان بزودی مراجعت کنند . از قریب که شهرت گرفته است بین جناب آقا سید عبدالله و حاج شیخ فضل الله کدورتی واقع شده است و حاج شیخ فضل الله چند روز زود تر حرکت کرده است و جلو تر از مهاجرین آمده است در کهریزک مانده است تا مهاجرین برسند ولی بنده نگارنده نورستگاری در جبین شیخ فضل الله نمی بینم چه این آقای دنیا دوست و دنیا پرست قصدی جز عیش و عشرت و ساختن بارک و رنگین کردن سفره خویش ندارد با اینکه املاک بسیار دارد موقوفه زیادی را جلو گرفته است باز حریص در کار دنیا و بانگ رشوه بر میگردد هر کس را مانع پیشرفت خیالات خویش داند حکم بکفرش میکند بلکه اگر بتواند حکم قتل یک اهل شهری را برای رسیدن به صد تومان میدهد در این مقام که می بیند آقا سید عبدالله و آقا میرزا سید محمد جلو افتادند از قصه و اندوه نزدیک است تمام شود دیرش میشود که خود را برساند و شاه را نادم کند بلکه بتواند این کار را برهم زند و یا با سم خویش کند مردم هم این شخص را شناخته اند که خودخواه و شهوت پرست است لکن چون جمعی از مفت خورها و اهل دنیا دورش را دارند و باطرافیهای خود که دلان مظلمه و شرخرند میرساند لذا همه وقت از او میترسند چه هر کس مخالفت او را کند یازنش بخانه اش حرام و یا قباله و سندی از برای ملک خانه او ظاهر میکنند و بیچاره را گدا و خانه نشین می کنند اگر هیچ نداشته باشد حکم کفر او را میدهد اطرافیهای او منتشر

میکنند مگر آنکه خداوند متعال شر او را کفایت کند با اینکه هفتاد و سه سال از سنش میگذرد مانند اشخاص چهل ساله کردن کلفت و چاق و فربه است بنده نگارنده تقریباً بیست سال است که او را بیک حالت می بینم بلکه روز بروز جوان تر میشود نمی دانم خداوند عالم چه صلاح در بقای او می بیند باری مانمی که بنده نگارنده از برای این ملت ضعیف می بینم حاج شیخ فضل الله و امثال او است که درهر شهری از شهرهای ایران یکی دو تا از این قبیل شخص می باشد عجب است که بمغادیر خرج العی من المیت پسر این حاج شیخ فضل الله جناب آقا میرزا مهدی از اشخاص عالم متدین متمدن مقدس خیرخواه ملاحظه نوع و ایرانیست و اسلامیت برغرض شخص مقدم میدارد درست نقطه برابر و مخالف طریقه پدرش می باشد از پدرش مخارج نمیگیرد و بخانه پدرش زیاد آمد و شد نمی کند در کوچه و بازار تنها میرود با اینکه مراتب علمیه اش از دیگران کمتر نیست و اگر در محکمه شرع جلوس کند اطرافش را میگیرند اصلاً قابل بدتدلیس و تفاقه نیست در قم معاون علماست باندازه صد نفر از طلاب را ریاست دارد تا همه طلاب غذا نخورند این آقا غذا نمیخورد و در ذیل مجلس طلاب می نشیند روزها طلاب را می آورد و در صحن مقدس حضرت معصومه و آنها را مشق نظام میدهد و آنها را ترویج و تشویق می نماید بر حفظ اسلام و همه وقت میگوید مردم مظلوم واقع نشوید مردم قبول ظلم نکنید صاحب يك حرارتی فوق العاده است برخلاف پدر و برادرهایش با فقرا و ضعفا به حسن سلوک معاشرت میکند و شاید بطور قطع عرض کنم ضرر هائیکه از حاج شیخ فضل الله باین مذهب اسلام و اهل ایران رسیده است جبران همه را تا با امروز این پسر میکند یعنی وجود آقا میرزا مهدی بمنزله حسنه ایست که سیئات را میبرد پس بمفادان الحسنات ینذهبن السیئات ماجبران سیئات حاج شیخ فضل الله را بوجود آقا میرزا مهدی میکنیم و مینویسیم انشاء الله تعالی دیگر حاج شیخ فضل الله خوب خواهد شد و به مقتضای عفی الله عما سلف از کارهای گذشته و اعمال حاج شیخ فضل الله در این سفر قم چشم پوشیدیم امیدواریم خداوند او را توفیق خدمت باسلام و مسلمین عطا فرماید باری محض خاطر این پسر مراتب پدر را محفوظ میداریم و می نویسم حاج شیخ فضل الله محض بدی هوای قم و گرمی هوا و بودن تب و نوبه در آنجا زودتر از آقایان حرکت کرد و الان در کهریزك دوفرسخی طهران متوقف است تا مهاجرین برسند .

امروز جناب آقا میرزا محمد صادق و جناب آقا میرزا محسن و آقا سید هلاء الدین رفتند صاحب قرآینه و در آنجا وزراء مجلس کردند امیر بهادر وزیر دربار گفت آقایان هرگز مجلس نمی خواهند و راضی بمجلس نخواهند شد زیرا که مجلس شوری خلاف شرع است و اگر مجلس تشکیل گردید دیگر کسی ظلم نمی کند و اگر کسی ظلم نکرد دیگر احدی مظلوم نخواهد شد و اگر کسی مظلوم واقع نشود دیگر در بخانه های آقایان کسی نمیرود و دیگر کسی کاری با آقایان ندارد .

جناب آقا میرزا محمد صادق در جواب گفت مجلس شورا موافق دین ما میباشد زیرا که خداوند در قرآن بر رسول خود میفرماید و شاورهم فی الامر و درجائی دیگر فرموده است و امرهم شوری بینهم (افسوس که جناب آقای میرزا محمد صادق معنی آیه را ترجمه نکرد و شاید وزیر دربار چنین فهمید که این دو آیه برخلاف شورای است) .